

Dolování ve Třech Sekerách

Jiří Hlávka, Správa CHKO Český les

Třísekerský rudní revír byl jednou z oblastí, odkud pocházejí nejstarší písemné zmínky o hornické aktivitě v západočeském regionu. Ložisko produkovalo převážně měď, vedle ní však i stříbrné rudy a řadu jiných surovin.

První písemné zprávy

Nález rudy v „tachovském hvozdu“ spadá časově do 15. století. První písemná zpráva o obci však pochází až z r. 1529 a uvádí se v ní ves „Drey Hokkhenn“ jako tachovský majetek (tachovský panský archiv). Měděná ruda se začala těžit v roce 1538, protože pro Tři Sekery byly uděleny

první hornické svobody Kašparu Pflugovi z Rabštejna (Buchtele & Švandrlík 2006). Období konjunktury tu trvalo až do roku 1606. V té době se zde vyrábělo ročně 5–7,65 tun mědi. Celkovou produkci za zmíněný časový interval lze odhadnout asi na 350–520 tun. Většina mědi byla odtud expedována do Norimberka.

■ Třísekersko s vyznačením dolových měř Štěpán a Eliáš po roce 1849. Archiv autora.

Stopy hornické činnosti severozápadně od obce Tři Sekery. Foto: Miroslav Tréglar.

Doba Rudolfa II.

Až do roku 1606 patřilo malé hornické sídlo pod hrad Tachov, tedy do královského zboží. Téhož roku ale císař Rudolf II. prodal panství Janu Bartoloměji Širtyngarovi – prodej obnášel vsi Tři Sekery, Malou a Velkou Hledsebi, šenk v Hledsebi, clo, mlýn, les nad Hledsebí a čtyři usedlosti v Horní Vsi, tedy celý zrudnělý horský hřbet na jih od Panského vrchu, za nímž se nacházely důlní provozy. V kupní smlouvě si ale císař Rudolf II. vyhrazoval těžbu měděné rudy kde se „...ročně těží 1000 centnýřů mědi“. V roce 1606 udělil císař Rudolf II. na Třech Sekerách hornické svobody pro důlní díla na měděnou rudu třem norimberským těžařům: Raimundu Inhofovi, Wolfgangu Schuerbachovi a Friedrichu Schlickovi. Císařův list s hornickými svobodami obsahoval ustanovení že:

1. Horní dílo se podřizuje hornímu úřadu ve Slavkově a k přímému dohledu hornímu úřadu v Dolním Kramolíně.
2. Na deset let se odpouští polovina desátka z mědi a stříbra.

3. Povoluje se brát v Tachovském lese dřevo pro domky na stavbu puchwerků – drtíren a úpraven rud a hutí, též budou otevřeny cesty pro obchod.
4. Povoluje se využívat pozemky pro stavbu chalup a hornických zařízení.
5. Povoluje se kupovat viktualie (potravinu) a jiné zboží bez mýta a cla.

Rudolfův list z r. 1606 se stal základem velkého rozvoje zdejšího hornictví. Hornické svobody potvrdili i císařové Matyáš a Ferdinand II. Zpráva horního úřadu v Kráském u Slavkova ze 30. srpna 1732 se odvolává na tento list Rudolfa II. a vzpomíná značné výtěžky rud tří Norimberčanů. Třicetiletá válka měla nepříznivý vliv na těžbu. Po r. 1648 se hornictví obnovilo a trvalo až do r. 1749. Výtěžek prý dosahoval zisk 36 000 zlatých. Rok 1681 lze považovat za kulminační bod ve vyšší produkce třísekerského rudního revíru.

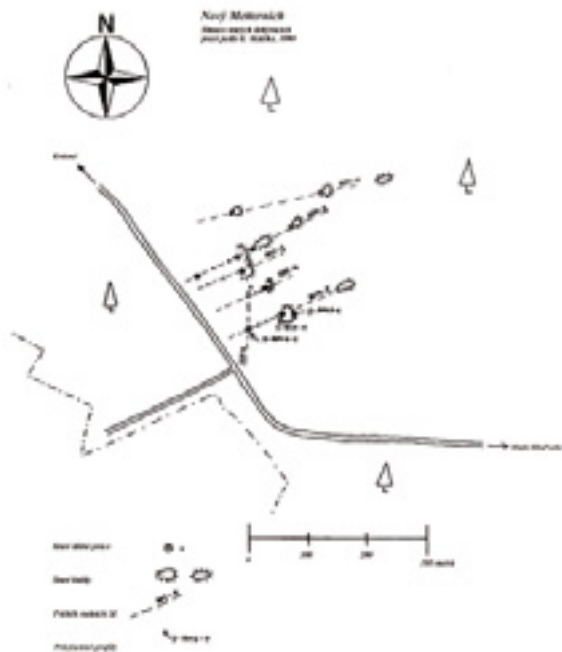
Těžba v 18. století

O charakteru důlních děl v okolí Třech Seker se dovídáme ze staré farní kroniky a horních zápisů. Popisují i vodní díla, která sloužila k provozování hornictví. Byla to síť vodních příkopů, vedených tachovským hvozdem tak, aby byly podchyceny lesní prameny a získáno maximum vody pro pohon mlýnů a drtičů k úpravě rudy. To potvrzuje i zmíněná zpráva z r. 1732 a popisuje zdejší hutní a hornická zařízení, která byla ve velmi dobrém stavu a též se zmiňuje o vodních příkopech. Ve zprávě se uvádí, že zde pracovalo 29 horníků. Velký význam pro odvodnění dolů měly štolky. Zprvu se těžilo povrchovým způsobem, ale rudné žíly

upadaly stále hlouběji a proto byly hloubeny šachty. Jedna ze štol měla délku 2400 m a celá jedna třetina byla ražena v pevné skále. Tato štola vedla pod Třemi Sekerami a ústila do údolí pod obcí. U ústí důlního díla stával Štolní mlýn poháněný vodou ze štoly. Důmyslným strojem pro čerpání vody z podzemí bylo čerpací kolo (Kunstrad), které stálo mezi domy č.p. 36 a 40 v tachovských Třech Sekerách. Hlavní šachta byla u č.p. 44 a nazývala se Eliášův cech. Eliášův cech byl otevřen pravděpodobně štolou, založenou v místě „Na štole“, která se označuje v roce 1670 jako „stará“. Prosperující dolování na cechu Sv. Eliáše bylo ukončeno katastrofou na Štědrý den r. 1749.

Tento den měl službu u čerpacího kola štajgr, který se zastavil doma oslavit vánoce. Když se po několika hodinách vrátil zpět, našel kolo rozbité a celé dílo se plnilo vodou. Cech byl navždy zničen a další odvážné pokusy obnovit jej se nepodařily. Ještě císař Josef II. v únoru 1783 znovu potvrdil Třem Sekerám horní svobody udělené obcí Rudolfem II. a těžbu podřídil pod horní město Jáchymov. Poslední kutací pokusy se uvádí v roce 1846 poblíž Tachovské Huti. Jiným dílem na měděných rudách byl cech Františka Pavla, který byl zpřístupněn štolou Antonínovou, uváděnou již k roku 1681. Tato štola měla podle záznamu z r. 1709 ústí u Sekerské Huti, jež mohla být někde pod kótou 628, jak naznačují zbytky hráze rybníka, sloužícího pro hutní účely. Štola pokračovala pod Tři Sekery směrem k lesu zvanému Kupferwald nebo Vorwald. Dne 5. listopadu 1743 se zapisuje v tachovské horní knize propůjčka na dole Sv. Antonín na stříbro a měď, který byl zapsán již v r. 1718 nad starou tavicí hutí u Třech Seker. Žádá se o povolení kutání na šesti dolových mírách, nálezné jámě, štole a stavbu tavicí huti, drtírny, cechhauzu, kovárný, vodního náhonu atp. Dne 15. srpna 1753 je podána žádost o propůjčku osmi horních a dolních dolových měř na cechu Sv. Marie Pomocné u Třech Seker „na dobývání zlata, stříbra, mědi, olova a všech ostatních kovů a minerálů, jakož i všeho, čímž nás milostivý Bůh všemohoucí na žile obdaří“. Na počátku 19. století se sekerské dílo nazývalo „Měděný a olověný důl Antonín a Panna Marie pomocnice“.

■ Náčrt pozůstatků dobývacích prací u Nového Metternichu. Podle K. Malého, 1999, upravil Hlávka.

Dalším významným důlním dílem byla štola Bernardo-va, uváděná poprvé v roce 1692. Byla v lese za Třemi Sekerami, podle údaje z r. 1703 mezi Kaltenbrunnen a Drei Bächer. Žádost o novou propůjčku čtyř dolových měr na dole se zapisuje dne 27. listopadu 1758.

Zápisy propůjček z období 1725–1794 obsahuje Kniha dolů, takzvaná „černá“ pro panství Tachov (SOA Plzeň, pobočka Klatovy, fond Velkostatek Tachov, K-187).

Úpravy rud a hutě

Pro úpravu a zpracování rud sloužily úpravní (puchýrní) a hutě. Jejich vznik v třisekerském revíru souvisí s rozvojem hornictví a s ním též osídlení v blízkosti úpravárenských provozů a okolo Tří Seker. Hutě vznikly ve druhé polovině 17. století. Berní rula z r. 1654 ještě žádou z nich neuvádí. Tři hutě byly rozloženy od severu k jihu Tří Seker v tomto pořadí: Tachovská, Plánská a Chodovská Huť. Zvláštní je, že leží v prastarém rýžovníckém terénu při potocích Zlatá a Tichá. Zlatému potoku se říká také Huťský. Pojmenování hutí bylo podle majitelů pozemků. Chodovoplánským Haimhausenům patřila nejjihnější huť zvaná Chodovská, nazývaná úředně Chodovský Šmelctál. Plánským Šlikům patřila nejmenší z hutí – Plánský Šmelctál a tachovskému panství patřil severní Tachovský Šmelctál. Šmelctály – úpravní a hutě se takto označovaly od r. 1854 do r. 1947. Později se nazývaly

česky – Hutě a byly samostatnými obcemi na správním území Tří Sekery. Plánská Huť, Slatina a Skelné Hutě spolu s jinými obcemi zanikly. V místech starých úpraven – Šmelctálů, jak se dodnes lokalitám říká, jsou k vidění zbytky starých hald. Těžilo se zde též stříbro i měď, ale od konce 18. století těžba zaniká. Dne 4. září 1753 je zapsána žádost o propůjčku na šest dolových měr na cechu Sv. Anna u Tachovského Šmelctálu.

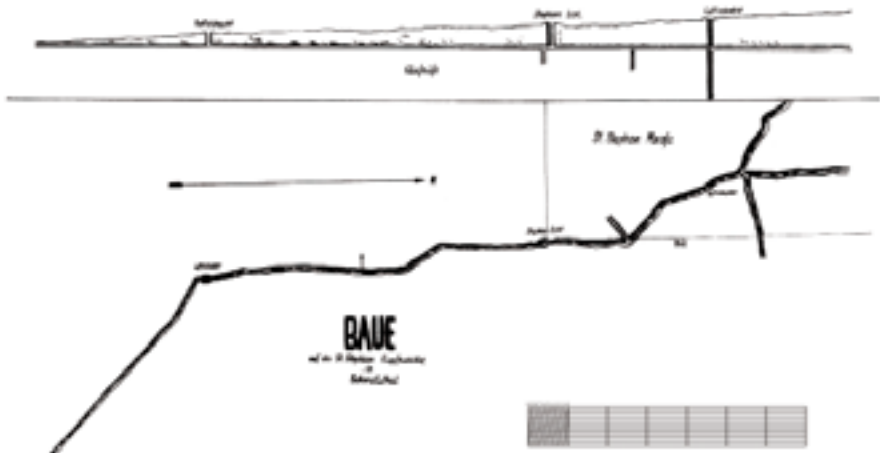
Poslední kutací pokusy jsou z r. 1861 (Mayová 2005).

Málo známé dolování v období 1750–1835

Účelem tohoto příspěvku není detailní popis historie třisekerského dolování, což nakonec učinila řada autorů v minulosti (např. Šternberk 1836, Bílek 1959). V této souvislosti chci poukázat na skutečnost, že v literatuře převažuje názor o naprostém útlumu zdejší hornické činnosti v období 1750–1835. Rovněž bývá naprosto podceňován význam broumovského dolování. O dalších, více či méně úspěšných pokusech o obnovu třisekerských dolů nám poskytují cenné informace zápisy v horních knihách tachovského panství:

Dne 12. února 1763 je opět žádáno o propůjčku sedmi důlních měr na cechu Sv. Bernardi s dědičnou štolou. Dne 10. června 1782 žádá o dolové pole „Sct. Bernardi Zeche zu Dreyhahn“ u tzv. „Kaltenbrunene Hau“ měšťan Michael Dürl.

■ Situace dolu Štěpán u Tachovského Šmelctálu po roce 1849. Archiv autora.

Dne 30. listopadu 1786 se zapisuje, „žádost na nejmilostivější vrchnost, Josefa Mikuláše, hraběte z Windischgrätz, ohledně 102 sáhů dlouhé dědičné štolý na starém cechu sv. Bernarda, poprvé již zmiňovaném v roce 1696“.

Dne 25. března 1767 se pokračuje v těžbě na St. Maria Hilf pod starou hutí u tachovského bergamtu a 31. května 1779 se zapisuje žádost o propůjčku šesti dolových měr u nálezné jámy Sv. Antonín. Na tomto dole podniká v roce 1786 Augustin Unger. Dne 14. září 1781 se zapisuje žádost o důlní propůjčku na nálezné štolě s názvem Cech sv. Jana Nepomuckého pod Šmelctálem (Kniha dolů tachovského panství 1725–94).

Četnost kutacích povolení svědčí o trvalé intenzitě těžebních prací v revíru. Hlubší studium by si vyžádalo porovnání výtěžků z období před rokem 1749 a následujícího období. Studium zápisů horních knih totiž potvrzuje předchozí závěry, že nejdůležitější doly na žíle Eliáš s dalšími cechy, napojenými na jeden důmyslný odvodňovací systém, zůstaly po dlouhá léta nenávratně ztraceny. Teprve 21. září 1812 se objevuje zápis v horní knize pro panství Tachov, vedené c.k. Horním soudem ve Stříbře. Jednalo se však zřejmě o bezvýznamný pokus o vymáhání dolu Eliáš, protože ze zde žádné další zápisy neobjevují a v roce 1849 se dolová míra vymazává. To ovšem může souviset pouze se změnou předpisů v báňské správě, protože ještě téhož roku žádá o vyměření nové dolové míry dravý hornorakouský podnikatel Rudolf Manger z Černé Vody u Žacléře. Ten získal v roce 1851 rozhodující podíl na dolech v Michalových Horách a téhož roku začíná podnikat i na Třísekersku. V roce 1846 je zmiňován nový významný cech Sv. Štěpán u Tachovského Šmelctálu. Jeho tehdejšími držitelem je Georg Leyacker (Tachovská kniha propůjček, SHS Stříbro).

Závěr

Závěrem by bylo vhodné podotknout, že rekonstrukce skutečného historického vývoje těžební aktivity na

Třísekersku, pouze na základě horně-soudní evidence zdaleka nemůže poskytnout reálný obraz. Tím, že zdejší usedlí obyvatelé – snad i umělé – vykazovali jakousi hornickou aktivitu, podléhala oblast báňské jurisdikci v Horním Slavkově. Tím se dařilo domkářům úspěšně se vyhnout placení daní, robotní povinnosti a odvodům rekrutů. Takový stav ovšem odmítala akceptovat tachovská vrchnost. Od 70. let 18. století začalo docházet k vážným rozepřím. V roce 1784 bylo z celkového počtu 142 domkářů pokládáno 128 za horníky. Denně pracovaly ve štolách čtyři osoby, takže na jednoho horníka připadalo ročně 3 dny práce v podzemí. Z tohoto důvodu rozhodlo zemské gubernium 29. ledna 1784, že jsou třísekerští domkáři posuzováni jako ostatní poddaní. Třísekerští si opakovaně stěžovali na útlak krajskému úřadu a nakonec 14. června 1826 císaři. Mezitím stav šetřila krajská komise, která obdržela 10. dubna 1828 od horního soudu ve Stříbře dobrozdání, že v celém revíru se nachází pouze 4 jitra 226 sáhů (2,38 ha) skutečně „horních“ pozemků. Spory vleoucí se více než šest desetiletí byly ukončeny jakýmsi kompromisem v prosinci 1845 (Vacek 1965). Po staletí uznávané hornické svobody byly osadníkům prakticky odepřeny. Možná právě reakcí na tento stav bylo zakládání všelidových, tzv. „selských“ těžařstev na konci 40. let 19. století. Tehdy existovalo na dolech Sv. Eliáš nebo Sv. Štěpán více než 120 podílníků.

Literatura

- Ambrož V. & Kořán J. (1951): Zpráva o rudním obvodu Tří Sekery.
 Bílek J. (1959): Dějiny dolování v oblasti Císařského lesa II, revír Tří Sekery – Tachovská Huť. – Geofond, Praha.
 Buchtele Z. & Švandrlík R. (2006): Tří Sekery v historii a dnes. – Mariánské Lázně.
 Mayová A. (2005): Hornická magistrála. – www.hormag.cz.
 Historii třísekerského dolování popisuje řada autorů, m.j.
 Šternberk K. (1836): Nástín dějin českého hornictví.
 Tachovská kniha propůjček Lit. A. – Národní archiv Praha, SHS Stříbro, č. 1574, K-32.
 Vacek J. (1965): Dominikální poddaní v lesních vsích tachovského panství v 17. až 19. století. – Sborník Pedagogické fakulty v Plzni VI, SPN Praha, pp. 33–95.

Regionální turistický portál
www.slavkovskyles.cz
 Vítejte v oblasti
 po Slavkovském lese
 ČSOP Kladská